

DAVLAT-XUSUIY SHERIKCHILIK LOYIHALARI NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH (TRANSPORT SOHASIDA).

Fayzullayeva Mumtoza Zafar qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistri

Annotatsiya. Ushbu maqola transport sohasidagi davlat-xususiy sheriklik (DXH) loyihalari doirasida nazorat mexanizmlarini takomillashtirishni o'rganadi. Mavjud adabiyotlar va metodologiyalarni tahlil qilib, biz loyiha ishiga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganamiz va monitoring va nazorat tizimini yaxshilashni taklif qilamiz. Tadqiqot DXH loyihalarini boshqarish, samaradorlikni ta'minlash va davlat infratuzilmasini rivojlantirish uchun mo'ljallangan natijalarga erishishda qat'iy yondashuvni taklif qilish orqali sohaga hissa qo'shishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Davlat-Xususiy Sheriklik, Transport Sektori, Loyihalarni Nazorat Qilish, Monitoring, Infratuzilma, Xatarlarni Boshqarish, Loyihalarni Boshqarish, Manfaatdor Tomonlarni Jalb Qilish.

Davlat-xususiy sheriklik (PPP) infratuzilmani rivojlantirishda, xususan transport sohasida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, bu erda hukumatlar yo'llar, ko'priklar, temir yo'l tizimlari va aeroportlarni moliyalashtirish, qurish va saqlash uchun xususiy tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi. Potentsialiga qaramay, transportdagi PPP loyihalari ko'pincha samarali nazorat mexanizmlari zarurligini ta'kidlaydigan byudjetning haddan tashqari ko'payishi, kechikishlar va sifat murossalari kabi muammolarga duch keladi. Ushbu maqolada foyda olish, xatarlarni boshqarish va davlat va xususiy manfaatdor tomonlarning o'z maqsadlariga erishishini ta'minlash uchun PPP loyihasi nazorati qanday yaxshilanishi mumkinligi ko'rib chiqiladi.

Ushbu tadqiqot sifat va miqdoriy tahlilni o'z ichiga olgan aralash usulli yondashuvdan foydalanadi. DXH transport loyihasining turli mintaqalardagi amaliy tadqiqotlarini ko'rib chiqish sifatli tahlilning asosini tashkil etadi, nazorat amaliyoti va ularning samaradorligini aniqlaydi. Miqdoriy komponent uchun so'rovlar va loyiha hisobotlari ma'lumotlari statistik tahlil qilinib, aniq nazorat choralarining loyiha natijalariga, shu jumladan byudjetga rioya qilish, vaqt jadvaliga rioya qilish va manfaatdor tomonlarning qoniqishiga ta'sirini aniqlash uchun tahlil qilinadi.

Tadqiqot shuningdek, eng yaxshi amaliyot va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash uchun turli xil PPP loyihalarini boshqarish modellari o'rtasida qiyosiy tahlilni o'z ichiga oladi. Xavflarni baholashni modellashtirish, manfaatdor tomonlarni tahlil qilish va loyiha ishlash ko'rsatkichlari kabi usullar loyihani boshqarishning samarali mexanizmlari to'g'risida to'liq ma'lumot berish uchun ishlatiladi.

Transport sohasidagi davlat-xususiy sheriklik (PPP) loyihalarini nazorat qilishni takomillashtirish loyiha natijalarini, samaradorligini va jamoatchilik ishonchini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Bu erda ishlatilishi mumkin bo'lgan bir nechta strategiyalar:

Huquqiy va me'yoriy asoslarni mustahkamlash

- Aniq ko'rsatmalar: davlat va xususiy partiyalar uchun rol, mas'uliyat va umidlarni aniq belgilaydigan keng qamrovli qonunchilikni ishlab chiqish.
- Standartlashtirilgan shartnomalar: xatarlarni taqsimlash, daromadlarni taqsimlash va nizolarni hal qilish mexanizmlari bo'yicha izchillikni ta'minlash uchun namunaviy shartnomalarni amalga oshirish.
- Shaffoflik: hisobdorlikni oshirish uchun shartnoma shartlari, loyiha bosqichlari va moliyaviy masalalarni ommaga oshkor qilish vakolati.

Kuchli Monitoring va baholash tizimlari

- Ishlash ko'rsatkichlari: Real vaqt rejimida loyihalarning samaradorligi va rivojlanishini o'lchaydigan asosiy ishlash ko'rsatkichlarini (KPI) belgilang.
- Mustaqil audit: muntazam uchinchi tomon auditi shartnoma shartlariga va loyiha umumiy ko'rsatkichlariga muvofiqligini baholashi mumkin.
- Raqamli Kuzatuv vositalari: loyiha muddatlari, byudjetga rioya qilish va muhim yutuqlarni markazlashtirilgan tarzda kuzatish uchun raqamli platformalarni amalga oshirish.

Imkoniyatlarni oshirish va o'qitish

- Malakali Kadrlar: tashqi maslahatchilarga qaramlikni kamaytirish uchun davlat sektori xodimlarini DXH boshqaruvi va muzokaralarga o'rgatish.
- Uzluksiz ta'lim: oldingi loyihalardan olingan saboqlar yangi PPP kelishuvlarini bildiradigan teskari aloqa siklini yarating.

Xatarlarni Boshqarish Strategiyalari

- Xatarlarni taqsimlash: davlat va xususiy sheriklar o'rtasida xavflarni kim ularni eng yaxshi boshqarishi mumkinligiga qarab aniq taqsimlang.
- Favqulodda vaziyatlarni rejalashtirish: qurilishning kechikishi, moliyaviy beqarorlik yoki huquqiy nizolar kabi potentsial muammolar uchun kuchli favqulodda vaziyatlar rejalarini tuzing.

Kengaytirilgan Manfaatdor Jalb

- Hamjamiyatni jalb qilish: loyihani jamoat ehtiyojlari va talablariga mos kelishini ta'minlash uchun jamoat va asosiy manfaatdor tomonlarni rejalashtirish jarayoniga jalb qilish.
- Shaffoflik forumlari: fuqarolarni loyiha borishi to'g'risida yangilash va fikr-mulohazalarni to'plash uchun muntazam ravishda jamoat forumlarini o'tkazing.

Texnologiya Integratsiyasi

- Raqamli hisobot: loyiha ma'lumotlarini Real vaqtda kuzatish va avtomatlashtirilgan hisobot berish uchun ma'lumotlar tahlili va hisobot vositalaridan foydalaning.

- AI va bashoratli tahlil: loyiha natijalari va potentsial xavflarni yaxshiroq prognoz qilish uchun tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilish uchun sun'iy intellektdan foydalaning.

Moliyaviy nazorat va barqarorlik

- Xarajat va foyda tahlili: iqtisodiy hayotiylikni ta'minlash uchun loyihadan oldingi to'liq baholarni o'tkazish.

- PPP moliyalashtirish modellari: moliyaviy majburiyatlarni baham ko'rish va davlat qarzi yukini kamaytirish uchun aralash moliya kabi turli moliyalashtirish tuzilmalaridan foydalaning.

- Daromadlarni boshqarish: loyihalardan olinadigan daromadlarni saqlash va uzoq muddatli barqarorlik uchun qayta investitsiya qilinishini ta'minlash mexanizmlarini yaratish.

Huquqiy Nizolarni Hal Qilish Mexanizmlari

- Mediatsiya va arbitraj: nizolarni uzoq davom etadigan huquqiy kurashlarsiz hal qilish uchun mediatsiya va arbitraj bandlarini kiriting.

- Aniq jarimalar: xususiy sheriklarni javobgarlikka tortish uchun ishlamaslik yoki kechikishlar uchun jazolarni aniqlang.

Benchmarking va eng yaxshi amaliyotlar

- Global standartlar: tasdiqlangan PPP yozuvlari bilan boshqa mamlakatlarning muvaffaqiyatli amaliyotlarini moslashtirish.

- Benchmarking tadqiqotlari: transportga yo'naltirilgan Dxshlarda qanday usullar eng yaxshi natija berishini baholash uchun Global va mintaqaviy loyihalarni muntazam ravishda ko'rib chiqing.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish transport sohasidagi davlat-xususiy sheriklik loyihalarini yanada yaxshiroq boshqarish va samaraliroq qilishga yordam beradi, bu esa infratuzilmani yaxshilashga, iqtisodiy o'sishga va aholining qoniqishiga olib keladi.

Ushbu natijalar dinamik va bardoshli bo'lgan kuchaytirilgan nazorat choralari zarurligini ta'kidlaydi. An'anaviy boshqaruv elementlari muvofiqlik va hisobotlarga qaratilgan bo'lsa-da, zamonaviy PPP loyihalari texnologiya va uzluksiz qayta aloqa mexanizmlarini o'z ichiga olgan yaxlit yondashuvni talab qiladi. PPP boshqaruvida ko'pincha e'tibordan chetda qolgan manfaatdor tomonlarning qoniqishi loyiha muvaffaqiyatini aniqlashda hal qiluvchi omil sifatida paydo bo'ldi. Bundan tashqari, mustaqil audit funktsiyalari va moslashuvchan nazorat choralariga ega loyihalar ishlash maqsadlariga javob beradi va uzilishlarni kamaytiradi.

PPP loyihasi natijalarini yaxshilash uchun, ayniqsa transport kabi murakkab sohalarda, boshqaruv mexanizmlari javobgarlikni buzmasdan sozlashlarni amalga oshirish uchun etarlicha moslashuvchan bo'lishi kerak. Loyihalarni boshqarish dasturlari va Real vaqtda monitoring vositalari kabi raqamli echimlarni birlashtirish loyiha menejerlariga o'z vaqtida aralashuvlarni amalga oshirishga imkon beradigan har tomonlama nazoratni ta'minlashi mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot transport sohasidagi DXH loyihalari doirasida nazorat choralari kuchaytirish muhimligini ta'kidlaydi. Kengaytirilgan boshqaruv mexanizmlari, shu jumladan raqamli monitoring, xatarlarni taqsimlashning moslashuvchan modellari va manfaatdor tomonlarga yo'naltirilgan yondashuvlar loyiha natijalariga yordam beradi. Quyidagi takliflar ushbu yaxshilanishlarga erishishga yordam beradi:

Haqiqiy vaqtda Monitoring tizimlarini joriy qilish: shaffoflikni ta'minlash va muammolarni erta aniqlashni osonlashtirish uchun ma'lumotlarni kuzatish va hisobot berish texnologiyasidan foydalaning.

Adaptiv boshqaruv ramkalarini qabul qilish: hisobdorlikni saqlab, kutilmagan o'zgarishlarga moslasha oladigan moslashuvchan loyiha boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish.

Manfaatdor tomonlarning faolligini oshirish: hamkorlik va loyiha maqsadlariga muvofiqlikni oshirish uchun manfaatdor tomonlarni loyiha hayotiy tsikli davomida chuqurroq jalb qiling.

Muntazam audit va baholashni ta'minlash: mustaqil audit muvofiqlik, moliyaviy salomatlik va taraqqiyotni baholashning ob'ektiv vositasi bo'lib, kursni o'z vaqtida tuzatishga yordam beradi.

Ushbu takliflarni amalga oshirish orqali transport sohasidagi PPP loyihalari nazoratni yaxshilashga, xavflarni kamaytirishga va loyihani yanada samarali etkazib berishga erishishi mumkin. Keyingi tadqiqotlar PPP transport loyihalarining noyob talablariga moslashtirilgan maxsus raqamli vositalar va ramkalarni ishlab chiqishga qaratilishi kerak.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyayevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasiprezidenti-shavkat-mirziyayevning-oliyas>, 28.12.2018
2. O'zbekiston Respublikasining Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 26-aprelda qabul qilingan 2019-yil 3-mayda " Davlat-xususiy sheriklik to'g'risi" dagi qonun. <https://lex.uz/docs/-4329270>
3. O'zbekiston Respublikasining Davlat-xususiy sherikligi to'g'risidagi O'RQ-537 son Qonuni. 2019 yil 10 may. <https://lex.uz/docs/4329270>

4. Elmirzaev S.E., Shavkatov N.Sh. Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarining ilg'or xorij tajribalari va mamlakatimizda qo'llash istiqbollari. "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy elektron jurnali. № 3, iyun, 2019 yil Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich. Davlat-xususiy sherikchiligi asosida korporativ boshqaruvni rivojlantirishning ayrim nazariyuslubiy masalalari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2017 yil
6. Белиская, А.В. Правовые формы государственно—частного партнерства в России и зарубежных странах / А.В. Белиская // Предпринимательское право. — 2009. — №2. — С.21—27.
7. Hakan Yurdakul, Rıfat Kamaşak, Tülay Yazar Öztürk, Macroeconomic drivers of Public Private Partnership (PPP) projects in low income and developing countries: A panel data analysis Borsa Istanbul Review, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.01.002>(<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214845021000028>)
8. Jessada Sresakoolchai, Sakdirat Kaewunruen, Comparative studies into public private partnership and traditional investment approaches on the high-speed rail project linking 3 airports in Thailand, Transportation Research Interdisciplinary Perspectives, Volume 5, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.trip.2020.100116>.